

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI KASB VA HUNARLARGA YO'NALTIRISH.

*Navoiy shahar 3-sonli FFCHO'ITM boshlang'ich (rus) sinf o'qituvchisi
Jumabaeva Muqaddas Iminbayevna*

ANNOYATSIYA: Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish bu-bosqichma-bosqich yuritiladigan tizim. Anglaganingizdek, mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarning kasb-hunarlarga yo'naltirish, ularga bo'lgan qiziqishlarini oshirish, o'quvchilarning kasb-hunar tanlashidagi bir qator omillari haqida to'liq fikr yuritiladi.

KALIT SO'ZLAR: kasb-hunarlarga yo'naltirish, uslubiy, qo'llanma, yangicha konsepsiya, kasb tanlash.

Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ko'pgina faoliyatlar amalga oshirilib, Ta'lim tizimini takomillashtirish jarayoni bo'yicha ham qonun va qarorlar qabul qilinmoqda. Mana shunday qonunlarda kasb va hunarga yo'naltirish muammolari ham, shuning bilan birga ko'rib chiqilmoqda. Shuningdek, Xalq Ta'limi Vazirligining 2002-yilning oktabrdagi 153-sonli qarorida boshlang'ich sinf o'quvchilarni kasb va hunarga yo'naltirishning bir qator yangicha konseptiyalari belgilangan edi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kasb va hunar atamasini takomillashtirish, kelajak avlodning keyingi yillarda egallaydigan kasb-hunariga diqqatli bo'lish mamlakatning asosiy va muhim muammosidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda qilingan asosiy maqsad kelajak avlodning kelgusida egallayotgan kasb-hunarini o'zi erkin aqliy tomonlama bilgan, tushungan holda tanlab, o'z kasb-hunarining yuqori malakali mutaxassisi kabi yetishishida samarali hissa qo'shishidir. Eng muhimi, boshlang'ich sinf o'quvchilarida kasb va hunar so'zlarining mazmunlarini rivojlantirib, o'quvchilardagi intilishlarni tomosha qilib borish, kelajakdagi yosh avlodning aqliy bilimini, iste'dodini va albatta iqtisodiy zaruriyatlarini hisobga olgan tarzda kasb-hunar tanlashga keng yo'l yaratib berishdan iborat. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish bu – ketma-ketlik bilan amalga oshiriladigan tizim hisoblanib, dastlabki bosqichda boshlang'ich sinf o'quvchilarining ta'lim-tarbiyasi va hunarga layoqatlilikiga ko'ra o'rtacha talablar qo'yiladi.

Keyingi bosqichda Boshlang'ich sinf 1-4-sinf o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirishdan asosiy vazifa maqsad nazarda tutilgan. Aynan ushbu bosqichda boshlang'ich sinf o'qituvchilari vazifasiga yuqori ma'suliyat yuklanadi. Bu borada esa boshlang'ich sinf o'quvchilarining kasb-hunarga bo'lgan intilishlarini rivojlanishi, aynan qanday kasb-hunar tomonga qiziqayotganligi, o'quvchilardagi iste'dodni paydo qiluvchi qanday ta'limiy dasturiy faoliyatlarni amalda sinash

muhimligi va bu boradagi ko'pgina muammolarning qay darajada muhim masala va samarali yechimlarga alohida to'xtalib o'tish kerakligini o'ylab ko'rish kerak. Hammasini umumiy olib qaraganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirishda faqat kasb yoki hunar haqida o'g'zaki ma'lumotlar aytibgina olmay ulardagi intilishni topib takomillashtirish bosqichlarini amalga oshirib borish juda muhimdir. Muammoga amaliy tomondan yondashadigan bo'lsak:

Birinchi dan, boshlang'ich sinf o'quvchilariga kasb va hunarni mukammal egallash borasidan ma'no-mazmunlar berishdan oldin, ular qanday fanlarga o'zlarining qobiliyat darajasidan ham ko'proq qiziqayotganini o'qituvchi amaldagi kuzatuv bosqichlaridayoq bilib olishi muhim. Ikkinchi dan esa, boshlang'ich sinf o'quvchilaridagi intilishlarni paydo qilishda ko'maklashadigan hamma turdagi kasbiy-ta'limiy jihatdan o'yinlar, pedagogik mashg'ulotlar, eng samarali treninglar, juda ham foydali, aynan boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun butun dunyo miyosida xos bo'lgan ta'limiy bosqichda ishlab chiqilgan tizim borasida o'rganish. Uchinchi dan bo'lsa, ishlab chiqilgan ta'limiy dastur sohasi bo'yicha amaldagi izlanish ishlari, kasb-hunar dasturni sinflar tizimida qo'llash va boshlang'ich sinf o'quvchilarining baholari uchun natijalar doskasini tuzish va mana shu muammolar yechimi masalasi borasida tadqiqot ishlari olib borilishida o'z foydasini bermoqda. Boshida eslatib o'tilgan axborot va vazifalar kelajak avlodni aqliy tomondan erkin kasb va hunar tanlashga yo'llash boshlang'ich sinf o'quvchilarining kasbni mustaqil va mukammal tanlashi uchun sharoit yaratuvchi amaliy faoliyatlar borasida qo'llashga samarali yordam beradi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari boshqa ta'lim fan o'qituvchilari va shuningdek, pedagog bilan o'zaro uzviy muloqotda faoliyat olib borishlari aniq bir maqsadga muvofiqdir.

Buning sababi, boshlang'ich sinf o'quvchilariga dars beradigan boshqa fan o'qituvchilari ham o'zining fanidan o'quvchilarining aqliy salohiyati qanday darajada ekanligi haqida o'quvchilarining sinf rahbariga bu haqida aborot yetkazib, hamjamiyatlikda ish yuritsa, kasb-hunarga yo'naltirish doirasida paydo bo'ladigan ko'pgina masalalarning oldi olinardi. Kasb-hunarga yo'naltirishda nafaqat maktab a'zolari, balki ushbu jarayonda ota-onalar ham ilg'or ishtirok etishi zarurdir. Chunki, boshlang'ich sinf o'quvchilari o'zlarining ota-onasi bilan birgalikda kasb-hunarlar haqida ko'pgina ma'lumotlar bilib olishadilar. Maktab hamjamiyatligi va oiladagi o'zaro kelishuv mavjud bo'lsagina, boshlang'ich sinf o'quvchilarda u yoki bu kasb-hunarga nisbatan intilish, moyillik yoki qiziqish yuzaga keladi. O'quvchilarning kasb-hunar tanlashiga ko'pgina omillar sabab bo'ladi. Misol tariqasida, o'quvchilarning intilishi, xarakteri, bilim salohiyati, qiziqishi va iste'dodi tafakkuridan kelib chiqqan tarzda aniq bir qarorga kelinadi. Hozirgi davr boshlang'ich sinf o'quvchi yoki yoshlari kasb-hunar tanlashida psixolog va pedagoglar, kasb-hunar ta'limi mutaxassislari olib borayotgan faol ishlari o'z foydasini ko'rsatmoqda. Ha albatta, o'quvchi va yoshlarning kasb-hunar tanlashida psixolog-pedagoglarning o'rni

beqiyosdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda aqliy salohiyatini mukammalroq egallashlariga nazariyot va amliyotning uzviy bog'lanishi, hunarga qiziqish, ilm-hunarga moyillik ruhida o'stirishga shart-sharoit yaratadi.

Bugungi kunda boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasb va hunarga yo'naltirish faoliyatlarini yuritishda ko'pgina masalalarni bartaraf etishimizga to'g'ri keladi. Bizning asosiy ishimiz kelajagimiz tayanchi bo'lgan o'quvchilarni kasb va hunarga, iqtisodiy-ijtimoiy salohiyatga ega bo'lgan, bozor iqtisodiyotini yaxshi biladigan har tarafdin tushunadigan tajribali o'g'il-qizlarni tayyorlashdir. Ushbu faoliyatlar asosan quyidagi muhim bosqichlarda olib boriladi:

1. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ilk kasb va hunar bilim va tajribalarini maktabda, oilada, akademik litsey, kasb va hunar kollejlarda yuritish;
2. Yuqori malakali mutaxassislik bo'yicha kollejlarda o'qib, malaka oshirish;
3. Egallangan ko'nikma, faoliyat yuritadigan ish maskanida amaliy mashg'ulotda malaka oshirish jarayonida mukammal tajriba oshiradi.

Aqliy salohiyat tomondan kasb-hunar tanlash uchun boshlang'ich sinf o'quvchilarining ko'pgina kasb-hunarlarini kerakligicha o'rganish, o'rganganda ham kasb-hunarlarini o'ziga tortadigan jihatlarni emas, balki mashaqqatlarini ham chuqurroq o'rganishi, o'zining shaxsiy odatlariga ko'ra tanlangan kasb yoki hunarini muvaffaqiyatli egallay olishi va keyingi ish faoliyatida o'zining ko'nikmasini rivojlantirish majbur qilinadi. Bugungi vaqtga kelib kasb-hunarga yo'naltirish faoliyatlari kerakligicha salohiyatda yuritilmayotganligi, o'quvchilarni kasb yoki hunar turlari bo'yicha aniq bir ma'lumotga ega emasligini vujudga keltiradi. Maktabning boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan turli xil viktorinalar olib borilganda shu narsa aniqlandiki, o'quvchilarning faqatgina quyidagi 60 foizi butun bir ommaviy kasb-hunarlarini yaxshi bilishi haqida e'tirof etilgan. Darhaqiqat, ushbu ma'lumotlar har vaqtda va turli vohalarda ob'ektiv holda turiga qarab har xil sodir bo'ladi. Bugungi kunda, bozor iqtisodiyotlarini va uzluksiz ta'lim tizimiga o'tish munosabati bilan maktab boshlang'ich sinf o'quvchilarini aqliy salohiyat tomondan kasb-hunar tanlashga, jamiyat a'zolari uchun muhim va kerakli bo'lgan aniq bir hunar faoliyati jarayoniga tayyorlashda yana ham muhim rol o'ynaydi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish, o'quvchilarning har biriga alohida e'tibor qaratishni majbur qiladi bunda shaxsning irodasi, aniq bir maqsadga erishishdagi qat'iylik, diqqati, temperamenti, aqliy salohiyati, ilg'orligi, uyushqoqligi, intizomligi, topshirilgan vazifani qilishga bo'lgan majburiyat bilan muomalada bo'lish kabi xususiyatlarni diqqat-e'tiborga olish juda muhim. Bulardan tashqari, kasb-hunarga yo'naltirish faoliyati davomida kasb-hunarni tanlash masalalarini, kasb-hunarning ijtimoiy mazmuni, intilish va imkoniyat darajasini, kasb-hunarga tayyorgarlik salohiyatini oila

odatlarini va ota-onalar, pedagoglar, do'stlarining maslahatini hisobga olish juda muhimdir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarda kasb-hunarga doir intilishlarning yuzaga chiqishi va takomillashishidagi muvaffaqiyat har tomondan maktab, mahalla va ota-onalarning hamjamiyatidagi foydali faoliyatlariga har jihatdan uzviy bog'liqdir. Kasb-hunar ishchilar an'analari har jihatdan qo'llab-quvvatlash, rivojlantirish, takomillashtirish va tarqatish kerak. Har xil kasb-hunar egalari bilan o'zaro suhbatlar o'tkazish yo'li bilan o'quvchilar kasb va hunar turlari bilan to'liq tanishtirib boriladi. Kasb yoki birona hunar tanlashda maktabning ota-onalar, maktab va mahalla bilan o'zaro munosabati yuqori ahamiyatga ega. Bizning asosiy vazifamiz erkin mamlakatimizdagi har bir kelajak avlodni yetuk va o'z kasbining ustasi qilib tayyorlashdan iboratdir. Bu uchun esa o'quvchilarni boshlang'ich sinflardan boshlab kasb-hunarlar va ularning turlari, vazifalari haqida ma'lumotlar yetkazib borish, o'zlari qiziqqan kasb yoki hunarga qat'iy intilish paydo qilish uchun kerakli axborotlar bilan tanishtirib borish lozim. Bugungi vaqtda kasb yoki hunarga yo'naltirishdan asosiy maqsad – rivojlanib kelayotgan kelajak avlodni kasb-hunarni aqliy ravishda tanlashga o'qitishdir. Insoning bilimga bo'lgan intilishini ta'minlovchi dastlabki eng muhim maskan bu maktabdir. Ushbu maskanda, boshlang'ich sinf o'quvchi, shaxs sifatida rivojlana boshlaydi. Unda ilk kasbiy xususiyatlar paydo bo'ladi. Bularga mehnatsevarlik, mehnat qilish zarurligini tushunish va anglash, o'z ishini tartibga solish va boshqara olishni yaxshi bilish, ish o'rnini to'g'ri rejalashtirishni bilish, ijtimoiy - tejamkorlik, sabr – matonat, moyillik, topshiriqni bajarishning eng samarali turini tanlab olish, shuningdek vaqtni tejash va shu kabilardan tashkil topadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari kasb-hunarlar dumiyoqiga bosqichma-bosqich olib kirish, ularni shu dunyoda kasb bo'yicha aniq bir mo'ljal olishga o'rgatish juda muhimdir.

O'qituvchi kasbiy darslarda tomosha qilish, u bilan monitoring suhbatlashish, o'quvchi faoliyati natijasini tahlil qilish mobaynida uning ba'zi fazilatlarini qobiliyat, intilish, moyilliklarni sezib qoladi, ushbu fazilat va xususiyatlarni rivojlantirib boriladi. Bular kasb-hunarni belgilashda muhim sabab bo'lishi mumkin. O'quvchining kasbiy asosiy fazilat va xislatlarini erta aniqlash va esa keyingi o'z fazilatlariga qarab kasb-hunarni to'g'ri tanlash, uni muvoffaqiyatli ravishda o'zlashtirish, hunarda yuksak muvaffaqiyatlarga yetishish imkonini yaratishi mumkin. Boshlang'ich sinf o'quvchilarda kasb va hunar so'zlarini rivojlantirishning muhim maqsadi o'quvchilarni o'zining hayot yo'lini to'g'ri belgilashlarida o'zining iste'dod, intilish va moyilligini hamda iqtisodiy zaruriyati hisobga olgan holda kasb yoki hunar tanlashlarida yordamlashishdan iboratdir. Bizning jamiyatimiz har qanday o'quvchining iste'dodlari aniq paydo bo'ladigan, yuqori foyda bilan ishlay oladigan faoliyat va shart-sharoitlar bilan band bo'lishiga yuqori diqqat-e'tibor

berilmoqda. Kasb-hunar to'g'ri tanlanganda ular o'z qobiliyatlari va qiziqishlari to'liqror ro'yobga chiqishlari va jamiyatga samaraliroq naf olib kelishlari mumkin. Boshlang'ich sinf o'quvchilarni kasb va hunar tanlashda yo'llash, kasb va hunarga yo'naltirish ishlarining muhim ijrochisi hunar ta'limi o'qituvchisi – uslubchi vazifasiga tushadi. Umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinflarida kasb-hunar tanlashga yo'llash va hunar ta'limidan o'qitadigan o'qituvchilar yuqori natijalarga, dars samaradorligini erishishi uchun albatta qo'yidagilarga diqqat, -e'tiborni qaratish kerak.

- rivojlangan ilmiy- texnikaviy taraqqiyotning va ma'naviyat-moddiy an'analarning mazmunini mukammal anglay bilish;

- psixologik-texnologiyani va innovatsiyaning muhim mohiyati va turlarini aglay bilish va uni qo'llay bilishi;

-boshlang'ich sinf o'quvchilarni erkin kasb va hunar o'rganishga, mustaqil kasb tanlashga shart- sharoit yaratish;

Kasb-hunar tanlashga yo'llash –yo'naltirish, ajrata bilish, belgilash hayotda to'g'ri yo'lni tanlash degan mazmunni anglatadi. Kasb-hunar tanlashga yo'llash tushunchasi – boshlang'ich sinf o'quvchi va yoshlarni aqliy ravishda to'g'ri va mustaqil kasb-hunar tanlashga, kasblar, hunarlarning mehnat yo'lini to'g'ri belgilashga qaratilgan aniq bir pedagogik faoliyatni anglatadi. Kasb so'zining mazmuni – shaxsning hunari, ish turi va hayot kechirishlari uchun manba xizmatini o'taydigan mashg'ulotni bildiradi. Kasbga yo'naltirish ishlarini mazmuni:

Kelajak avlodni aqliy ravishda kasb-hunar tanlashga tayyorlashda uni har jihatdan ,yetuk va barkamol takomillashtirishning shart-sharoitidir. Kasbga yo'naltirish – boshlang'ich sinf o'quvchisining shaxsiy ehtiyojini oqilona cheklaydigan inson sifatida yetuk shaxs qilib kamolotga keltishining psixologik jarayoni bo'lib, nafaqat psixologik balki tashqi ijtimoiy bog'liq bo'lgan salohiyati va hatti – harakatlarini aqliy ravishda o'z-o'zini boshqaruvchi insondir. Kasb va hunarga yo'naltirishning nazariy shart – sharoitlari deganda, kasb va hunarga yo'naltirish ishlarini samarali tashkil etishga qaratilgan har xil qarashlar jamlanmasi, fikrlar va tasavvurlar majmuyidir. Ushbu yoshlarning shaxsiy intilishlari, layoqati va iste'dodlariga xos bo'ladigan, jamiyat uchunl kasb-hunarlarga yo'llashdir. Masalaning muhimligi, yoshlarni kasbga yo'naltirishga oid bir qancha amaliy masalalarni shoshilinch ravishda hal qilishning zarurligi hozirgi vaqtda ko'plab mutaxassislar: pedagoglar, psixologlar, shiforkorlar, iqtisodchilar, sotsiologlar va g'oyat turli sohalarda ishlovchi amaliyotchi xodimlarning e'tiborini o'ziga jalb etadi. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda barcha sohalar qatori ta'lim tizimida ham keng ko'lamlil islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu o'zgarishlarning samarasi, yurtimizning taraqqiy topgan davlatlar qatoridan munosib o'rin egallashi avvalo, ilm-fan va ta'lim-tarbiya sohasining rivoji bilan uzviy bog'liqdir.

Yuritilayotgan faoliytlar foydasini yanada rivojlantirish, mamalakat va jamiyatning har jihatdan va jadal takomillashishi uchun kerak bo'lgan barcha shart-sharoitlar yaratish, davlatimizni modernizatsiya qilish hamda hayotning hamma tizimlarini liberallashtirish boyicha ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son farmonining "Ijtimoiy sohani rivojlantirish" ustuvor yo'nalishda ta'lim, madaniyat, ilm-fan, adabiyot, san'at va sport sohalarini rivojlantirish, yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish ka'bi vazifalar belgilangan. Hozirgi kun rivojlangan bilim va kasb-hunarlarni, chet tillarni mukammal egallab, yuqori umid va intilish bilan hayotga qadam qo'yayotgan, keyingi kunimizning hal qiluvchi kuchi bo'lgan farzandlarimizning munosib kamol topishida o'qituvchi va mutaxassislarimizning qo'shgan hissasi beqiyos ekanini e'torof etish zarur. Boshlang'ich sinf ta'lim o'qituvchisi nafaqat o'quvchilarga ilm-fandunyosining ilk bilimlarini o'rgatadi, balki mana shu sohada o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltiradi. O'quvchi bolaligidan biron bir kasbga qiziqish bildirafi, uni orzu qiladi, o'sha kasb yoki hunar egasi sifatida o'zini tasavvur qiladi.

Maktabda kasb yoki hunarga yo'naltirish faoliyatlarini yo'lga qo'yishda an'anaviy amaliy mashg'ulot, suhbat, dialogli bahslar bilan birga pedagogik o'yin, erkin fikrlar kabi yangicha pedagogik texnologiya elementlaridan samarali foydalanish tavsiya etiladi. Boshlang'ich ta'lim o'quvchilari kasb-hunar tanlashdan hali uzoq turadilar. Ammo ular orasida to'g'ri yo'lga qo'yilgan kasb-hunar tanlash faoliyati shunday bir negiz bo'lishi kerakki, baland sinflardagi yoshlarning kasbga bo'lgan intilishlari, fikr, hayol va orzulari keyinchalik shu niyat asosida takomillashadigan bo'lsin. Yoshlarni kasb-hunarlar dunyosiga bosqichma-bosqich olib kirish, o'quvchilarni shu dunyoda aniqlab olishga o'rgatish muhim. O'qituvchi o'quvchini dars jarayonlarida kuzatish, u bilan suhbatlashish, bola faoliyati mahsulini tahlil qilish jarayonida uning ba'zi bir xususiyatlarini, mayllarini payqab oladi, bu xislatlarni rivojlantirish yuzasidan tegishli ishlarni ado etgandan keyin bular keyinchalik kasbni belgilashda asosiy omil bo'lishi mumkin. Kasb tanlash uchun o'quvchi o'z imkoniyatlarini baholay olish ko'nikmasiga, ya'ni aqli, qiziqishi, har xil kasblar bo'yicha bilimlari, bu kasblarning imkoniyatlari, kelgusi hayoti haqida ma'lumotga ega bo'lishi kerak.

Insonii kasb-hunarga yo'naltirish maxsus ilmiy amaliy faoliyat yordamida amalga oshiriladi, boshlang'ich sinf o'quvchilarning inson sifatida takomillashish jarayonlarida inson va jamiyat ya'ni oila yagona bir tizim sifatida e'tobotlrga olinadi, o'tish davrida bozor munosabati aloqalari talablari ahamiyatga olinadi. Kasb-hunarni to'g'ri tanlash har bir rivojlanib kelayotgan kelajak yosh obektiv vajlariga, qiziqishlariga, moyilliklariga, iste'dodiga va imkoniyatlariga xos bo'lishi uchun uning

sogʻligini, oʻzlashtirishini va hissiyotlarini hisobga olish muhim, bular ijtimoiy samarali va unumli mehnatda hammadan koʻra koʻprok oʻz ifodasini topadi va namoyon boʻladi. Boshlangʻich sinf oʻquvchilari kasbiy asosiy xususiyatlarni erta aniqlash esa keyinchalik unga oʻz odatlariga qarab kasb yoki hunarni toʻgʻri tanlash, uni muvaffaqiyatli ravishda erkin egallash, hunarda baland natijalarga erishish darajasini yaratishim mumkin. Koʻpgina mutaxassslar olib borgan izlanishlar shuni koʻrsatadiki, maktab oʻquvchilarining taxminan 35%da tanlangan kasb-hunarga nisbatan barqaror intilishlar boshlangʻich sinflardayoq rivojlanar ekan.

Respublikamiz Prezidenti I.A.Karimovning xalqni qandaydir ish bilan taʼminlash, boshlangʻich sinf oʻquvchilarini kasb-hunarga yoʻnaltirishga doir gʻoya va fikrlarni tajribali mutaxassis kadrlar tayyorlash muammosiga diqqat eʼtibor qaratilgan. “Taʼlim toʻgʻrisida” Qonun va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”ni amalga oshirish orqali davlatimiz aholi xoʻjaligiga bilimli, tajribali, erkin fikrlaydigan, ijodiy izlanuvchan, yuqori malakali, maʼnaviyati yuksak mutaxassis kadrlarni yetishtirish hozirgi kunning asosiy vazifasidir. Umumtaʼlim maktablarida mamlakat ahamiyatidagi ushbu muammoni doimiy oʻqitish turlari orqali amalga oshirib boʻlmaydi. Shuning bilan birga faqatgina taʼlim berish mashgʻulotlari bilan cheklanib qolish ham umumtaʼlim maktabi uchun hayotiy muhim dozarb muammo sifatida boshlangʻich sinf oʻquvchilarni kasb-hunar tanlashga yoʻnaltirishda yetarli boʻlmay qolmoqda. Oʻquvchilarda xalq hoʻjaligining zamonaviy kasb-hunarlari haqida yetarli va har tomonlama tushunchalarni shakllantirishda mehnat taʼlimi oʻquv fanidan oʻtkaziladigan darsdan tashqari turli xil tadbirlar ham koʻp jihatdan muhimdir. Umumtaʼlim maktabi oʻquvchilarni kasb-hunarga yoʻnaltirish nuqtai nazaridan quyidagi vazifalarni amalga oshiradi:

- oʻquvchi shaxsini kasb-hunarga yoʻnaltirish boʻyicha oʻqiydi;
- maktab sogʻliq xizmati aʼzolari oʻquvchi shaxsining salomatligini kasb-hunarga yoʻnaltirish boʻyicha oʻrganadi;
- umumtaʼlim fanlari oʻqituvchilari fan asoslari borasida oʻquvchilarni kasb -hunra tanlashga yoʻnaltiradi;
- hunar taʼlimi oʻqituvchisi oʻquvchilarda boshlangʻich hunar va kasb malakalarini shakllantiradi, kasblar haqida dastlabki maʼlumotlar, tasavvurlar hosil qilish orqali ularni kasb-hunarga yoʻllaydi.

Umumtaʼlim maktabidagi turli xil oʻquv fanlaridan dars mashgʻulotlari samarasini oshirish boʻyicha koʻplab uslubiy ishlar bajarilgan. Xususan, mehnat taʼlimining amaliy mashgʻulotlariga ilgʻor pedagogik texnologiyalarni joriy etish, oʻquvchilarni dars jarayonida kasb-hunarga yoʻnaltirish ishlari keng oʻrganilgan. Mehnat taʼlimi oʻquv predmetidan darsdan tashqari turli xil tadbirlarda kasb-hunarga yoʻnaltirish masalalarini ishlab chiqishda pedagog olimlar, tadqiqotchilar, tajribali va koʻzga koʻringan oʻqituvchilar oldida bajarilishi zarur boʻlgan bir qator vazifalar turibdi.

Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, muzokaralardan kelib chiqib shunday xulosa qilish mumkin:

-umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasb-hunar tanlashga yo'naltirish-hozirgi kunning eng muhim masalalaridan biri;

-hunar ta'limi o'quv fanining m'no-mazmunidan kelib chiqib va unda bor bo'lgan keng qulayliklardan samarali foydalanib boshlang'ich sinf o'quvchilarni kasb va hunarga yo'naltirish yaxshi natijalarga olib kelishi mumkin;

-boshlang'ich sinf o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda dars mashg'ulotlari bilan bir qatorda darsdan tashqari tadbirlardan ham unumli foydalanish kerak; -mehnat ta'limi bo'yicha umumta'lim maktablari o'qituvchilari uchun mo'ljallangan uslubiy qo'llanma va tavsiyalar yetarli emas.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish tushunchasi bilan uzviy bog'liq bo'lgan keyingi o'rinda turadigan "optant" va "optatsiya" hisoblanadi. Optatsiya-bu kasbiy taraqqiyot yo'lini tanlash sohasi bo'yich qabul qilingan yechim, bunda optant- aynan shu yechimni qabul qilgan shaxs deb ataladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish tushunchasining mazmunini to'liqroq tushunib yetish uchun yana bir tushuncha, ya'ni shaxsning o'zi uchun qiziqqan kasb-hunarni alohida diqqat-e'tibor qaratish lozim. Insonning o'zi uchun qanday kasb-hunar mos kelishini tushunish jarayoni-bu doimiy va ko'p bosqichli insonning shaxsiy kasb yoki hunar tanlashga qilgan maqsadlari asosida o'zi uchun intilish, qiziqish bo'lgan aniq bir kasb yoki hunarni tanlash jarayoni deb tushuniladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasb-hunar tanlashi uchun keng yo'l yaratib beradigan kasb-hunarlar olami bilan mukammal tanishish va kasb-hunarlar haqida tasavvurlarga ega bo'lish, ularni moyilligini, qiziqishini va intilishini oshirishda quyidagi ko'pgina metodik tavsiyalari mavjud:

- turli xil tashkilotlar uyushmasiga ekskursiyalar tashkil qilish-bunga bevosita tashkilotlar uyushmasiga borib, ulardagi ish faoliyati jarayoni, faoliyat yuritiladigan soha va ish tartibi bilan mukammal tanishish;

- axborotli ko'pgina dasturlar, agitatsiyalar, reklamalar, bukettlar va boshqalar;

-tajribali mutaxassislar bilan samarali uchrashuvlar o'tkazish yo'li orqali;

-madaniy -ma'naviy tadbirlar tashkil qilish yo'li bilan;

- boshlang'ich sinf o'quvchilariga mos bo'lgan kasb-hunarga doir videoroliklar, kinolar va filmlar tomosha qilish-dars jarayonida, yoki ma'lum bir sohaga ajatilgan kurslar davomida o'quvchi yoki yoshlarni kasb-hunarlar olami bilan tanishtirish niyatida ularga shu mavzuga doir bo'lgan videoroliklar, kinolar va filmlar qo'yib berish;

- kasb-hunarga yo'naltirish va u bilan ish yuritadigan mutaxassislar orqali;

- boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun kasb-hunarga yo'naltirish kurslaridan darslar va leksiyalar o'tkazish;

- biron-bir kasb-hunarha doir bo'lgan tashkilot va firmalar uyushmasi vakillari bilan tanishuvlar uyushtirish;

- kasb-hunarga yo'naltiruvchi psixolog, pedagog va konsultantlarni jalb qilgan holda o'quvchi yoshlarga kasb-hunarlarga oid bo'lgan axborotlarni tadbiq etish. ularda shaxsiy intilishlarini savol-javob, viktorina, test va boshqa har xil yo'llar bilan aniqlab, ularga to'g'ri yo'l ko'rsatish.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirishda foydalanilgan metodik tavsiyalar yuqorida berilgan ro'yxatlardan ancha ko'p, biroq keltirilgan metodik tavsiyalar muhim, asosiy va bu yoshdagi o'quvchilarni kasb-hunar tanlashida eng qulay va oson bo'lgan yondashuv sifatida ko'riladi. Kasb-hunarga yo'naltirishlardan kelib chiqadigan prinsiplar quyidagilardan tashkil topadi:

- Ommaviy va shaxsiy intilishlar o'rtasidagi muammolarni yo'q qilish;
- Kasb-hunarni mustaqil tanlovi va o'quvchilarning kelajakda egallamoqchi bo'lgan kasb-hunarlariga nisbatan imkoniyat darajalari orasidagi masalalarni bartaraf qilish;
- Pedagogik-psixologik qo'yilgan tashxis, kasb va hunarlarga yo'naltirish uslublari va metodlari shakllarini ilmiy jihatdan isbot topgani;
- Hamma axborot turlarini kasb-hunar va o'qish tizimlarini mustaqil tanlashga, va ish faoliyatiga joylashuvga nisbatan mustaqilligi;

Ushbu ma'lumotlardan kelib chiqadigan xulosa shundan tashkil topadiki, inson ma'lum bir tayyorgarlik bosqichidan o'tgandan keyin, to'g'riroq qilib aytganda, o'rta maktab bosqichidan keyingi bosqichga o'tish davridan o'z intilishlari, o'zi uchun hayotda u yoki bu kasb-hunarda band bo'lish maqsadlari asosida to'g'ri kasb-hunar tanlashi muhim hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasb-hunarlarga yo'naltirishda o'quvchi yoshlar uchun dars davomida foydalaniladigan quyidagi qiziqarli metodlar mavjud:

1-metod. Quyidagi ustun shaklda berilgan fe'llarga mos bo'lgan kasb-hunarlarni to'g'irlab yozing. So'ng ular ishtirokida sodda gaplar tuzing.

1.gul ekadi	a.soatsoz
2.soat tuzatadi	b.novvoy
3.bilim beradi	c.raqqos
4.kasalni davolaydi	d.o'qituvchi
5.dars tayyorlaydi	f.gulchi
6.non pishiradi	g.shifokor
7.raqsga tushadi	h.o'quvchi

Masalan, 1-f .Gulchi gul ekadi.

2-metod. Kasb-hunarlarga to'g'ri keladigan sifatlarni topib, birikma tuzing.

O'qituvchi	Bog'bon	Sotuvchi	Gulchi	Pazanda
botir	nazokatli	ziyrakli	mehnatsevar	insonparvar
odobli	qo'rqmas	botir	nazokatli	adolatli
ijodkor	mehnatsevar	insonparvar	sermahsul	jasur

bilimdon	adolatli	aqli	ziyrak	mahoratli
----------	----------	------	--------	-----------

Masalan, bilimdon o'qituvchi,...

3-metod.Kasb-hunarlariga qavs ichidagi mos bo'lgan qo'shimchalarni qo'shib ko'chiring.

Futbol (-kor,-chi,-soz)

Chegara (-soz,-chi,-kor)

Bog (-bon,-soz,-kor)

Soat (-chi,-soz,-kor)

Tunuka (-chi,-kor,-soz)

Asarlari (-soz,-kor,-chi)

Masalan,futbolchi,...

4-metod.Quyidagi jadval asosida, kasb-hunarlariga mos bo'lgan egalik shakllarini qo'ying.

Shaxs	Birlik	Ko'plik
I shaxs	-m(-im)	-miz(-imiz)
II shaxs	-ng(-ing)	-ing (-ingiz)
III shaxs	-i(si)	-(lar)i

O'qituvchi,tikuvchi,oshpaz,tabib,pazanda,kotiba,duradgor,novvoy,shifokor, bokschi, sotuvchi,kulol,to'quvchi,cheharachi,dehqon, bog'bon, shaxmatchi, hisobchi,muhandis,rassom,agronom.

Masalan, o'qituvchim,o'qituvchimiz
o'qituvching,o'qituvchingiz
o'qituvchisi,o'qituvchilari

FOYDALANILGANE ADABIYOTLAR:

- 1.O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida" gi Qonuni// Barkamol avlod O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. -T.: SHarq, 1997.-20-29 b.
- 2.K. Davlatov, V.CHichkov. "O'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash" Toshkent "O'qituvchi" 1978 yil.
- 3.O'zbekiston Respublikasi "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"// Barkamol avlod-O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. -T.: SHarq, 1997. -32-61 b.
- 4.Ermatova,G.N. Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarini kasbga yo'naltirishda dastlabki pedagogik jarayonlar-2019.
- 5.S.U. Klyuga, S.N. CHistyakova «Kasb tanlash" kursi metodikasi. Toshkent «O'qituvchi" 1989 yil.
- 6.N.Shodiev «Studentlarga o'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash ishlarini o'rganish" Toshkent "O'qituvchi" 1992 yil.
- 7.Magzumov P.T., Antonov A.F. va boshqalar. "O'quvchilarni mehnat va kasb tanlashga tayyorlash".-T.: «O'qituvchi», 1991.

8.Mardanov D. Maktabda kasbga yo'naltirish ishlari. - Nukus. 2013. 9.Yusupova F. I. O'quvchilar individual tayyorgarligini amalga oshirishning pedagogik-psixologik jihatlari. "Xalq ta'limi" jurnali. 2005.

10.Boltaboyev S.A., Magdiyev O.SH., Sattorov V.N., Avazboyev O.L. "Mehnat va kasb ta'limi metodikasidan o'quv mashg'ulotlari". Uslubiy qo'llanma. 2002.

11.O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi vazirligi. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashhis markazi. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasb-hunarga yo'naltirish ishlarini tashkil etish va amalga oshirish yuzasidan maktab direktorlari kasb-hunarga yonaltiruvchilar va sinf rahbarlari uchun tavsiyalar. Toshkent. 2008.